

Afleggers van de literatuur

Lisa Kuitert, Universiteit van Amsterdam

Correspondentie

Lisa Kuitert
Universiteit van
Amsterdam,
Capaciteitsgroep
Algemene Cultuur-
wetenschappen
Oude Turfmarkt
141, 1012 GC
Amsterdam,
Nederland
E-mail
e.a.kuitert@uva.nl

Samenvatting

Statement bij Léon Hanssen ‘De biograaf en de stemmen uit het vuur’ en bij Sander Bax ‘Hoeveel toekomst heeft gisteren?’.

Abstract

Statement on Léon Hanssen ‘De biograaf en de stemmen uit het vuur’ and on Sander Bax ‘Hoeveel toekomst heeft gisteren?’.

Kees Fens noemde de voetnoot eens ‘de prothese van de geest’, omdat een noot onthult dat de schrijver niet op eigen benen loopt maar een andere bron, zegsman of zegsvrouw, nodig heeft gehad om zijn punt te maken. Dat is mooi gezegd, maar over wat voor noten heeft Fens het hier? In het concrete geval van een biografie, bieden noten de lezer een houvast: hier is de biograaf niet in de valkuil getrapt van het verhaal ‘mooi rond’ te breien, met desnoods uit de lucht gegrepen gegevens. Nee, er is gezocht naar bewijsmateriaal in de vorm van een bron. Het maakt dat een goede biografie net zo betrouwbaar, net zo wetenschappelijk is als elke andere historische studie. In dat opzicht kan ik het met Léon Hanssen helemaal eens zijn als hij zegt: ‘Het streven naar de productie van harde kennis moet voor de biograaf zwaarder wegen dan de wil de lezer te behagen.’ Dat is waar, maar hoe kan het dan toch dat biografieën zelf zo zelden geraadpleegd worden als historische bron? Natuurlijk, als iemand onderzoek doet naar Menno ter Braak, dan zul je in de noten regelmatig de biografie geschreven door Hanssen in de noten terugzien. Maar dat ligt anders bij studies naar de Tweede Wereldoorlog, naar de jaren 1930, studies naar onderwijs, studentenleven, kranten, de Achterhoek. De biografie als genre is géén roman, maar kennelijk is nog niet genoeg doorgedrongen wat ze dan wèl is. Sommige genre aanduidingen zijn zo breed, dat ze aan

betekenis inboeten. Biografieën zonder noten zouden niet langer ‘biografie’ mogen heten, wat mij betreft.

De biografie wordt gekenmerkt door zijn aanpak, de persoon van de biograaf is in feite niet van belang en volgens mij moet de eerste biografie van een biograaf nog geschreven worden. Dat ligt heel anders bij literatuur, daar is de persoon van de maker een deel van het artefact.

Is wat een literair auteur schrijft altijd per definitie literatuur? Je zou zeggen van niet, toch zal menigeen poëzie vermoeden in een boodschappenlijstje van Rimbaud. Deze gedachte dringt zich op bij het lezen van het betoog van Sander Bax. Wat de tekst betreft die hij ons als problematisch voorgelegd heeft, ‘De knop’, ik weet niet of ik in deze visie alleen sta, maar het leek mij een uit de hand gelopen grap. Een vingeroefening van de grote meester, die voor liefhebbers die Mulisch ‘compleet’ willen hebben, misschien interessant is, maar die, volgens mij, helemaal geen literatuur is, zoals ook een boodschappenlijstje – *if any* – van de grote schrijver dat niet is. En moet je dan met zwaar geschut aan komen om de tekst toch te verklaren? Ik ben benieuwd wat de schrijver daar zélf van zou zeggen. Als een schrijver nog leeft, en gezond is van geest, is mijns inziens elke vorm van annotatie onheus en onjuist. De schrijver moet zo lang mogelijk de baas blijven over zijn eigen tekst – een tekstediteur is, hoe zal ik het zeggen, toch iemand die pas ná de dood van een auteur in actie moet komen. En dan als een soort literaire aflegger de tekst opkalefater, zodat die er netjes bijligt, in de kist.

Sander Bax vind de tekst ‘De knop’, geloof ik, wel literatuur, maar van een modernistische soort en het lezen van annotaties bij zo’n tekst zou afbreuk doen aan het modernistische karakter. Als ik hem goed begrepen heb, dan vindt hij (al stelt hij het wat minder scherp) dat de editor zich tussen de tekst en de lezer opstelt als een droogstoppelachtige uitlegger, een beetje als een ‘doventolk’, die ons bij elke zinsnede – weliswaar met de beste bedoelingen – toch hopeloos afleidt van waar de tekst eigenlijk voor bedoeld is.

Hij heeft daar natuurlijk gelijk in, maar lieve hemel, als je al die mooie avant-gardistische, absurdistische en modernistische teksten die er ooit geweest zijn, niet meer zou mogen editeren om het modernistische leesgenot intact te laten, dan kunnen we maar beter meteen weer het spijkerschrift herinvoeren. Bax lijkt me in dezen te streng: ik zou er geen wet van maken om modernistische of experimentele teksten *niet* van annotaties te voorzien. We willen toch op zijn minst een tekst kúnnen begrijpen – ook al maken we niet altijd gebruik van die mogelijkheid.

Gelukkig bestaan er van literaire teksten bijna altijd ook originele edities. De lezer kan best kiezen voor een geannoteerde editie, maar hij kan óók in de bibliotheek op zoek gaan naar het oorspronkelijke exemplaar, hij kan het boek antiquarisch kopen, de middelen daartoe zijn tegenwoordig legio. Bax haalt historicus Ankersmit aan die het commentaar een barrière noemt voor de historische ervaring. Me dunkt dat het lezen van de oorspronkelijke uitgave altijd het meest recht doet aan de historische sensatie. Er zijn maar weinig lezers, denk ik, die onberoerd blijven bij het lezen van een eerste druk van Gorters verzen van 1890, dan maakt het helemaal niet uit of er woordverklaringen in staan. Je haalt Gorters werk letterlijk heel dichtbij. Mocht het lezen van de oorspronkelijke editie echt onmogelijk zijn, doordat het bijvoorbeeld om een onvindbaar boek gaat, of een vertaling, dan kunnen we altijd te werk gaan met een eenvoudig maar beproefd middel, namelijk het voorwoord. In het geval van 'De knop' lijkt me dat verreweg de beste optie. Het stuk zou door een competente inleider van een inleiding kunnen worden voorzien. De lezer die dit lezen wil, die leze het, en diegenen die zich in de historische sensatie willen wentelen, die slaan die bladzijden over. Iedereen tevreden.

